

ประเภทภูมิปัญญาด้าน การปกครอง

ชื่อภูมิปัญญา ชิด ภูมิปัญญาชาวบ้านการจัดระเบียบทางสังคมล้านนา

บทนำ/ ความเป็นมาของภูมิปัญญา

ความเชื่อเรื่อง “ชิด” หรือข้อห้าม กาลกณิ สิ่งไม่ควรกระทำ สิ่งที่เป็นเสนียดจัญไร เป็นความเชื่อของคนล้านนามาแต่โบราณ “ชิด” ไม่สามารถมองเห็นเป็นตัวตน แต่จะขึ้นอยู่กับผลของการปฏิบัติ ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนหรือละเมิดไม่ถือปฏิบัติตามจะก่อให้เกิดความเดือดร้อน เกิดการเจ็บไข้ เหตุร้ายต่าง ๆ ขึ้นได้

ความเป็นมา

ในอดีตที่ผ่านมาวิถีชีวิตของคนล้านนา “คนเมืองเหนือ” ได้รับรู้และถือปฏิบัติความเชื่อเรื่องชิดอย่างเคร่งครัด เกิดความกลัว ถ้าหากไม่ปฏิบัติตามเพราะจะส่งผลร้ายต่อตนเอง ครอบครัว ตลอดจนบ้านเมืองได้

ดังนั้น “ชิด” จึงถูกถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องในลักษณะเป็นวิถีชีวิต หรือกระบวนการทางวัฒนธรรมของชุมชนล้านนา “ชิด” จะปรากฏในวรรณกรรมคำสอน นิทานพื้นบ้าน หรือสอดแทรกในคำสอนทางพุทธศาสนา (ธรรมพัสสา/ไบลาน) คำบอกเล่า มุขปาฐะ อย่างเช่นปรากฏ ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง ธรรมคาสอนโลก (ประลอง กระแสชัย : 2534) ดังนี้

โกลุรา เศรษฐีทั้งสอง คั้นว่าคำกระนิงแห่งท่านสองเข็มีสันนั้นท่านกระทำหื้อผิดธรรมงามริคแห่งโลก คือว่านางเศรษฐีผู้เป็นเมียก็อย่างครบอย่าผัวตนกระทำประมาทวาจาอันใด ก็หื้อผิดใจผัวตนหะอะ อันหนึ่งก็หื้อแก่เสื่อรองหมอน แก้วฝานุ่งหนุณหั่ว เอาหญ้าหาหอนจิมเขียว เมื่อนางเศรษฐีจักขึ้นเรือน หื้อเอาตีนถีบขึ้นบันได 3 ที จึงวิ่งเถาะ เมื่อลอดหัวบันไดแล้วหื้อเอาตีนถีบบันได แล้วเข้าไปในเรือนหื้อเทียวแรง ฝิ่งนั่งอยู่หื้อกรายไกล้ขึ้นเสื่อสวาดจับฝัว ยามกวาดเรือนหื้อลวดจับตีนฝัวช้วน เอาหลังขึ้นเรือนก็ดีครอบครัวเรือนอันใดก็ดีเป็นต้นว่า ส้าแลบุงหื้อประกอบด้วยอันซัดอันชน กระทำสันนั้นก็หากจักสมฤทธิดังคำกระนิงแก่สอนเชื่อชะแล ว่าอันหันแล เศรษฐีทั้งสองผัวเมียก็ไหว้พระพุทเจ้าแล้วก็หนีไปสู่เรือนแห่งตนแล้วก็กับตามชอน หันแล แตนแต่นั้นไปภายหน้าบ้านท่าใด บ่พอเลี้ยงเขนอายุสองขาได้ข้าวของก็วินาศฉิบหายจมลงไปใแผ่นดินนับเสี้ยง หันแล ลวดหาสวิงจักจ่ายกินจ่ายทานบ่ได้เป็นทุกข์มากนักลวดได้ไปขอท่านมากินเลี้ยงชีวิตเพื่ออันแล

ครกอย่าไปไว้หว่างขา คำพริกอย่าเอาครกไว้หว่างขา เสื่อสุดผ้าห่มอันใดปลดหื้อเอาอันนั้นหนาบเถาะ อย่าเอาผ้าฝู้งสุด อย่าเอาสุดฝู้งผ้าเสื่อบตี เชื้อใดปลดเอาอันนั้นหนาบเถาะ แผ่นลื้อแผ่นเกียนหักแตกก็บ่ควรเอามาเป็งตั้งนั้งแล ของนอนก็บ่ควรเอามาเป็งกุ่มขันไคอย่าขึ้นเรือนแลอย่าขึ้นเบข้าวก็บ่ดีชะแล...

ผู้หนึ่งนอน ผู้หนึ่งนั่งขึ้นนั้งก็บ่ดีได้สู่วัญหื้อ (ผู้) นอนนั้นแล ผู้หนึ่งยืน ผู้หนึ่งไปนั่งเงาก็บ่ดี ได้สู่วัญหื้อผู้ยืนอยู่นั้นแล นั้งงามหาธาตุและอาสัทยาภิบตีแก่ผู้หนึ่งแล ประตูบ้านประตูเรือนแลแม่ขันบันไดพิง แล (หัว) ข่มหัวข้างแลฟากฝาดได้พักฟันและรองลินไม้จักจีไว้จนตาย

จะเห็นได้ว่า แท้จริงแล้ว ซิด นับว่าเป็นความชาญฉลาดของภูมิปัญญาชาวบ้านล้านนา ที่นำมาเป็นสิ่งที่ใช้ควบคุมพฤติกรรมทางสังคม หรือการจัดระเบียบทางสังคมล้านนาได้อย่างเหมาะสมและกลมกลืนด้วยความมุ่งหวังเพื่อให้เกิดความสุขหรือความปลอดภัยของบุคคล หรือสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เพราะบางสิ่งบางอย่างกฎหมายหรือกติกาสังคมก็กำหนดขึ้น ไม่สามารถที่จะจัดการหรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้จึงต้องอาศัยกลวิธีอันแยบยล เพราะคนเรามีความเชื่อหรือความสัมพันธ์กับสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต คือ

1. คนสัมพันธ์กับธรรมชาติ ซึ่งจะต้องอาศัยพึ่งพาธรรมชาติเป็นปัจจัยพื้นฐานของการดำรงชีวิต ดังนั้น ข้อห้ามหรือแนวทางปฏิบัติที่เคารพต่อธรรมชาติจึงถูกกำหนดขึ้นเป็นการรักษาสมดุลแห่งธรรมชาติ เช่น ซิดเกี่ยวกับต้นไม้ ซิดเกี่ยวกับน้ำ เช่น “ไม้ใหญ่ก็บดปี้า บดมี้งเอาเป็นที่สวน ตีนา ปลูกเอือนกัวมอยู่ บดซิดนั๊ก” นั่นก็หมายถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หรือ “ถมห้วย ถมฮ่อง จ้องน้ำ ปิง วัง ถมคือ ถมน้ำบ่อบด ซิดนั๊ก” เป็นการแหล่งน้ำลำธาร อันเป็นสาธารณะประโยชน์นั้นเอา

2. คน สัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นความเชื่อถือในสิ่งลึกลับมีอำนาจเหนือมนุษย์ธรรมดา โดยเชื่อว่าจะมาสามารถคลั่งคลั่งให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ ดังนั้น จึงนำสิ่งเหนือธรรมชาติมาเป็นสื่อหรือดิงกล่าวในการเปลี่ยนแปลงสำนึกของคนในสังคม ให้เกิดความสามัคคีหรือการรักษาสิทธิของคนชุมชน เช่น “อย่าป้าฮานไม้ฮันเป็นศรีบ้านศรีเมือง แลต้นฮันเป็นต้อยของเตวดาตั้งหลายบด”

ประโยชน์ที่ท้องถิ่นได้รับ

“ซิด” ได้รับใช้สังคมในฐานะสื่อทางวัฒนธรรมของชาวบ้านเป็นระยะเวลาอันนาน และได้ผลดี และปัจจุบันกำลังเลือนหายหรือถูกกีดกร่อนด้วยพลังทางสังคมที่เป็นสมัยใหม่ ละเลยภูมิปัญญาดั้งเดิม ของดีที่มีอยู่อันเนื่องด้วยสาเหตุหลายประการ อาทิ

1. ความไม่เข้าใจในสำนวนภาษาที่นำเสนอ เพราะบางอย่างยากแก่การเข้าใจความหมาย หรือขาดความลึกซึ้งในอรรถรสของสำนวนภาษา

2. คนรุ่นก่อนถ่ายทอดคนรุ่นใหม่เพียงการบอกเล่ามิได้ อรรถบายหรือตอบปัญหาอย่างชัดเจนได้อย่างสมเหตุสมผล

3. กติกาหรือกฎหมายตลอดจนระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ของสังคมถูกกำหนดขึ้นแทน “ซิด” ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามจะถูกลงโทษตามกฎหมายที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน ซึ่งไม่เหมือนซิดที่จะส่งผลต่อด้านจิตใจเป็นสำคัญ

4. องค์กรความรู้เรื่อง “ซิด” มิได้รับการพัฒนาหรือปรับปรุงยุคทำให้เหมาะสมกับกาลสมัย และวิถีชีวิตของคนในยุคปัจจุบัน

แหล่งข้อมูล

นายฉัตรชัย นันทวาสน์ อายุ 47 ปี

บ้านเลขที่ 604 หมู่ 4 ตำบลกลางเวียง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน 55110